[2018] 5 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 48

ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਬਨਾਮ

ਰਾਮ ਲਖਨ ਸ਼ਰਮਾ

(2012 ਦਾ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2608)

ਜੁਲਾਈ 02, 2018

[ਆਦਰਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਗੋਇਲ ਅਤੇ ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਕੇਂਦਰੀ ਮਾਲ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਨਿਯਮ, 1955 – ਨਿਯਮ 27 – ਵਿਭਾਗੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ – ਵਿਭਾਗੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਕਰਨਾ – ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ - ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵਿਭਾਗੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ/ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਕਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ - ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ: ਨਿਯਮ 27 ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ - ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ – ਅੱਗੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਖਤਮ ਹੋ

ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ - ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਐਕਟ, 1949 - ਧਾਰਾ 11(1) - ਸੇਵਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਸੀ।

ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ ਕਿ 1.1 ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਨਿਯਮ, 1955 ਦੇ ਨਿਯਮ 27 ਉਪ ਨਿਯਮ **(c)** ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਨਿਯਮ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਮੇਤ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਕਟ, 1949 ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 18 ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ, ਨਿਰਪੱਖ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਾਰਟੀ ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 22 ਅਤੇ 23] [58- ਜੀ-ਐਚ; 59-ਏ-ਬੀ]

1.2 ਨਿਯਮ 27 ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ

ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਪਾਈ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 27] [61- ਡੀ-ਈ]

1.3 ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਚੁੱਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 33] [66-B-C]

1.4 ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤੱਥ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਾਂਚ ਕਾਰਵਾਈ ਤਲਬ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਖੁਦ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਕਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਜੱਜ ਨੇ ਖੁਦ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। [ਪੈਰਾ 35] [67-ਐਫ-ਐਚ]

1.5 ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕੇ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 36] [38-ਏ-ਬੀ]

ਸੁਰੇਸ਼ ਕੋਸ਼ੀ ਜਾਰਜ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ **ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1969 ਐਸ.ਸੀ. 198: 1969 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 317**; ਏ.ਕੇ. ਕ੍ਰੈਪਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ **ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1970 ਐਸ.ਸੀ. 150: [1970] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 457**; ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਸਰੋਜ ਕੁਮਾਰ ਸਿਨਹਾ **(2010) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 772: [2010] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 326**; ਭਾਰਤ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕਸ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕੇ ਕਾਸੀ ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. **1987 ਕਰਨਾਟਕ 366**; ਲੰਬਾਬਰੀ ਟੀ ਅਸਟੇਟ ਦੇ ਕਾਮੇ ਬਨਾਮ ਲੰਬਾਬਾਰੀ ਟੀ ਅਸਟੇਟ **1966 (2) ਐਲ.ਐਲ.ਜੇ. 315**; ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਨਸੀਮ ਸਿੱਦੀਕੀ **ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. (2004) ਐਮ.ਪੀ. 821**; ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਕੁੰਜ ਬਿਹਾਰੀ ਮਿਸ਼ਰਾ **(1998) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 84: [1998] 1 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 22 - ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ**।

ਕੇਸ ਲਾਅ ਰੈਫਰੈਂਸ

1969 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 317	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 24
[1970] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 457	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 25
[2010] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 326	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 26
ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. 1987 ਕਰਨਾਟਕ 366	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 28
1966 (2) ਐਲ.ਐਲ.ਜੇ. 315	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 28

ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. (2004) ਐਮ.ਪੀ. 821		ਪੈਰਾ 30

ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2012 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2608।

ਗੁਹਾਟੀ ਮਿਤੀ 10.01.2011 ਦੇ ਅਗਰਤਲਾ ਵਿਖੇ ਗੁਹਾਟੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ 2010 ਦੇ ਡਬਲਯੂ.ਏ. ਨੰਬਰ 25 ਵਿੱਚ ।

ਨਾਲ

ਸੀ.ਏ. ਨੰਬਰ 6745/2013, 9373-9374/2013 ਅਤੇ 1800/2014 ।

ਵਿਕਰਮਜੀਤ ਬੈਨਰਜੀ, ਏ.ਐਸ.ਜੀ., ਆਰ. ਬਾਲਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕਿਰਨ ਭਾਰਦਵਾਜ, ਅਕਸ਼ੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾਂਸ਼ੂ, ਆਯੁਸ਼ ਆਨੰਦ, ਸ਼ੁਭੇਂਦੂ ਆਨੰਦ, ਸਾਰਥਕ ਰਾਏਜ਼ਾਦਾ, ਬੀ.ਵੀ., ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ, ਸ਼੍ਰੀਕਾਂਤ ਐਨ. ਤੇਰਦਲ, ਬੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ ਵਕੀਲ ।

ਸੁਸਮਿਤਾ ਲਾਲ, ਐਮ. ਦੇਵਾਨੰਦ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਲੀਸ਼ੰਗੇਮ ਰੋਸ਼ਮਨੀ ਖ, ਮਿਸ. ਮਾਈਬਾਮ ਬਬੀਨਾ, ਵਿਪਿਨ ਕੁਮਾਰ, ਕੇ.ਕੇ. ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਵਿਜੇ ਪਾਲ, ਦੀਪਕ ਗੋਇਲ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਲਈ ਵਕੀਲ ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ. 1. ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗੁਹਾਟੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ/ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਲਗਭਗ ਇਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ

ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਬੈਚ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ 2012 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2608 ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ।

2012 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2608

2. ਉੱਤਰਦਾਤਾ- ਰਾਮ ਲਖਨ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 10.04.1991 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ "ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ." ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਤੀ 23.10.1999 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਗਰਤਲਾ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਵਿਖੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੇ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਵਜੋਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵੇਰੇ 09.00 ਵਜੇ ਗਾਰਡ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ 09.50 ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗੀਤਾ ਪਾਲ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਅਤੇ 23.10.1999 ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 376 ਤਹਿਤ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

3. ਮਿਤੀ 23.10.1999 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਤੀ 04.12.1999 ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ । ਅਤੇ ॥ ਦੇ ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਦੋਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮਿਤੀ 23.10.1999 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 9:00 ਵਜੇ ਤੋਂ 09:30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਗਾਰਡ ਕਮਾਂਡਰ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਉਚਿਤ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ। ਦੂਜਾ ਦੋਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਾਂਸਟੇਬਲ (ਗਾਰਡ) ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੋਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜਿਨਸੀ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ / ਨੈਤਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

4. ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੇ ਸੈਕੰਡ-ਇਨ-ਕਮਾਂਡ ਸ਼੍ਰੀ ਐਸ.ਐਸ. ਬਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ। ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 07.02.2000 ਦੇ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਵਾਬ

ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਾਂਡੈਂਟ 11 ਬਿਲੀਅਨ ਨੇ ਮਿਤੀ 19.03.2000 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਐਕਟ, 1949 ਦੀ ਧਾਰਾ 11(1) ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਨਿਯਮ, 1955 ਦੇ ਨਿਯਮ 27 ਤਹਿਤ ਮਿਤੀ 19.03.2000 ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

5. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਦਰਜ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਅਗਰਤਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਨੇ ਮਿਤੀ 20.09.2001 ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ 2000 ਦੀ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 6778 ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਉਸਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮਿਤੀ 20.05.2004 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਨਿਯਮ, 1955 ਤਹਿਤ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਆਰ., ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ., ਪਟਨਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਪੀਲ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤੀ 22.07.2004 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਸੋਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਤੀ 02.03.2005 ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪੀਲ ਅਤੇ ਸੋਧ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ 2006 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ) ਨੰਬਰ 14 ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਮਿਤੀ 12.04.2010 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਿਭਾਗੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁਅੱਤਲੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੌਰਾਨ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਭੱਤਾ ਦਿੱਤਾ

ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

6. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ 2010 ਦੀ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 25 ਹੋਣ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤੀ 10.01.2011 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 2012 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2608 ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

7. ਹੋਰ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤੱਥ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

2013 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 6745

8. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਅਪੀਲ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੇ ਮਿਤੀ 18.01.2013 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 2013 ਦੀ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1 ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਟੀ. ਲੂਫੇਂਗ ਨੇ ਮਿਤੀ 24.03.2008 ਨੂੰ ਮਨੀਪੁਰ ਵਿਖੇ ਤਾਇਨਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਸੀਨੀਅਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਕਢਵਾਉਣ ਲਈ ਬੈਂਕ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਿਤੀ 07.04.2008 ਨੂੰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਲੇਖਾਂ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ। ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਤੀ 19.06.2008 ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤੀ 05.07.2008 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ., ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਨੇ ਮਿਤੀ 07.11.2008 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੋਧ ਨੂੰ ਆਈ.ਜੀ.ਪੀ.-ਸੀ./ਐਸ.,

ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਨੇ ਮਿਤੀ 05.06.2009 ਨੂੰ ਵੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 2009 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 556 ਗੁਹਾਟੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਮਿਤੀ 04.08.2012 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਮਿਤੀ 18.01.2013 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

<u>ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 9373-74 2013</u>

9. ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੇ ਮਿਤੀ 24.08.2012 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਮਿਤੀ 08.02.2012 ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਐਫ/27 ਬਟਾਲੀਅਨ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਵਿੱਚ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਿਤੀ 13.04.2000 ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਿਨਾਂ ਅਗਾਊਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਏ ਲਾਈਨਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੋ ਲੇਖ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਧਿਰ ਦੇ 12 ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ। ਮਿਤੀ 30.08.2000 ਦੇ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੋ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਮਿਤੀ 08.02.2012 ਨੂੰ 2002 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ) ਨੰਬਰ 297 (ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਤੁਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ) ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਨੇ ਗੁਹਾਟੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ 2012 ਦੀ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 32 ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਮਿਤੀ 24.08.2012 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ

ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਤੀ 18.01.2013 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

2014 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1800

10. ਇਹ ਅਪੀਲ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਿਤੀ 29.05.2013 ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਮਿਤੀ 12.03.2007 ਨੂੰ ਚੋਥੇਗਾਓਂ, ਬਿਸ਼ਨੂਪੁਰ (ਮਨੀਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਤੀ 12.03.2007 ਨੂੰ ਇੱਕ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਮਿਤੀ 29.07.2007 ਨੂੰ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਇੱਕ ਕੋਰਟ ਆਫ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 12.03.2007 ਤੋਂ ਮਿਤੀ 13.07.2007 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ "ਭਗੌੜਾ" ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਤੀ 12.11.2007 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਭਾਗੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਜਾਂਚ ਇਕਪਾਸੜ ਅੱਗੇ ਵਧੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਪਾਏ ਗਏ। ਮਿਤੀ 20.05.2008 ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੇ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਮਿਤੀ 29.05.2013 ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

11. ਗੁਹਾਟੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ

ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

12. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

13. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਕਰਮਜੀਤ ਬੈਨਰਜੀ ਵਧੀਕ ਸਾਲਿਸਿਟਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੇ ਨਿਯਮ 27, 1955 ਜੋ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯਮ 27 ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ, ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

14. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਯਮ 27 ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਿਹੜਾ ਪੱਖਪਾਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

15. ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਰਖਾਸਤਗੀ/ਹਟਾਉਣ ਦੇ

ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਪੱਖਪਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਖੁਦ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਜਾਂਚ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਦਾਗ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੱਖਪਾਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

16. ਅਸੀਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

17. ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨਾ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ।

18. 2012 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2608 (ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਪੀਲ) ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮਿਤੀ 12.04.2010 ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਪੀਲ ਦੇ ਅਨੁਬੰਧ ਪੀ. -7 ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ,ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਹਲਫਨਾਮੇ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਨੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਕਿ ਉਕਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਖੁਦ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਕਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 9 ਅਤੇ 10 ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਹਨ:

"(9) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਹਾਇਕ ਐਸ.ਜੀ. ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਖੁਦ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਸਹਾਇਕ ਐਸ.ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਵਾਦਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਵਾਬਦਾਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸਹਾਇਕ ਐਸ.ਜੀ. ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਵਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਿਆ ਸੀ।

(10) ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਉਕਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਤੱਥ ਤੋਂ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਿਰਪੱਖ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

19. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ।

20. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਦੋ ਮੁੱਖ ਦਲੀਲਾਂ ਹਨ ਉਹ ਹਨ:

(i) ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ 1955 ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ 27 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੈਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

(ii) ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰੈਜ਼ੈਂਟਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

21. ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਨਿਯਮ, 1955 ਦੇ ਨਿਯਮ 27 ਉਪ-ਨਿਯਮ (ਸੀ) ਵਿੱਚ ਵਿਭਾਗੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਨਿਯਮ 27 (ਸੀ) ਵਿਭਾਗੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ:-

(1) ਦੋਸ਼ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਸਟੀਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 48 ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

(2) ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਸਬੂਤ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੌਖਿਕ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਮੌਖਿਕ ਹੋਵੇ:

(i) ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਹੋਵੇਗਾ:

(ii) ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

(iii) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(4) ਫਿਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ

ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਉਹ "ਬੇਕਸੂਰ" ਕਬੂਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(5) ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਉਹ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ। ਜੇ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦਾ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੁੱਦਿਆਂ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਮੰਨਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਿਤ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(6) ਜੇ ਕਮਾਂਡੈਂਟ ਨੇ ਖੁਦ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਜਾਂਚ ਕਮਾਂਡੈਂਟ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਮਾਂਡੈਂਟ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

22. ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਨਿਯਮ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਮੇਤ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ

ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਕਟ, 1949 ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 18 ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

23. ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਅਥਾਰਟੀ ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

24. ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਖੇਡ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਹਨ। **ਸੁਰੇਸ਼ ਕੋਸ਼ੀ ਜਾਰਜ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1969 ਐਸ.ਸੀ. 198** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਇੱਕ ਕੇਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਪੈਰਾ 7 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਾ 7 ਅਤੇ 8 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ:

"7. ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਮੂਰਤ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

8. ਰਸੇਲ ਬਨਾਮ ਡਿਊਕ ਆਫ ਨੋਰਫੋਕ ਟਕਰ ਕੇਸ, ਐਲ.ਜੇ. ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ

ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ,ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਦਿ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਵੀ ਮਾਪਦੰਡ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਕ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਜਬ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

25. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ **ਏ.ਕੇ. ਕ੍ਰੈਪਕ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1970 ਐਸ.ਸੀ. 150** ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਗਰਭਪਾਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸੁਣਵਾਈ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਈ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੈਰਾ 20 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

"20. ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਗਰਭਪਾਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਦੋ ਨਿਯਮ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ: (1) ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ (ਨੀਮੋ

ਦੇਬੇਟ, ਐਸੇ ਜੁਡੇਕਸ, ਪ੍ਰੋਪ੍ਰੀਆ ਕੌਂਸਾ) ਅਤੇ (2) ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸੁਣਵਾਈ (ਆਡੀ ਅਲਟਰਮ ਪਾਰਟਮ) ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਤੀਜੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਜਾਂਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਨੇਕ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ।

26. **ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਸਰੋਜ ਕੁਮਾਰ ਸਿਨਹਾ, 2010 (2) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 772 ਵਿੱਚ** ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਅਥਾਰਟੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਭਾਗ / ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ / ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੈਰਾ 28 ਅਤੇ 30 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

28. ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਅਥਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਭਾਗ/ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ/ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਬੂਤ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

30. ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਭਾਗੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਬੰਦ ਮਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ ਨਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ

ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤਗੀ/ ਹਟਾਉਣ ਸਮੇਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

27. ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਨਿਯਮ 27 ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਪਾਈ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

28. ਕਰਨਾਟਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਐਮ. ਰਾਮਾ ਜੋਇਸ ਨੂੰ **ਭਾਰਤ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕਸ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕੇ ਕਾਸੀ, ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. 1987 ਕਰਨਾਟਕ 366** ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਧਾਰ ਇਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੈਰਾ 8 ਅਤੇ 9 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ:

8. ਇਕ ਹੋਰ ਆਧਾਰ ਜਿਸ 'ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਗੋਪਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੈਡੀ ਬਨਾਮ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ (ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. 1980 ਕਰ 575)। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਥਾਰਟੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਲਈ ਉਠਾਏ ਗਏ ਅਗਲੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗਾ।

9. ਤੀਜਾ ਆਧਾਰ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਘਰੇਲੂ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

"ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਿਉਂ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਬੋਝ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਕਿਉਂ ਲਿਆ। Ext.a-6 ਵਿਖੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜਾਂਚ ਕਾਫ਼ੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਖੁਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦਾ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਹ ਆਮ ਆਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਜਾਂਚ ਅਥਾਰਟੀ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਇਹ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਥਾਰਟੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਲਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅਣਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੇਖੋ: ਮੁਨਚੰਦਾਨੀ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਐਂਡ ਰੇਡੀਓ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਮਾ।

29. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ **ਲੰਬਾਬਰੀ ਟੀ ਅਸਟੇਟ ਦੇ ਕਾਮੇ ਬਨਾਮ ਲੰਬਾਬਰੀ ਟੀ ਅਸਟੇਟ, 1966 (2) ਐਲ.ਐਲ.ਜੇ. 315 ਵਿੱਚ** ਇਹ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਲਕਿ ਵਕੀਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਸਨ:

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋਸ਼ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਖੁਦ ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਹਾਇਕ ਮੈਨੇਜਰ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਬਲਕਿ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਗਵਾਹ, ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਾਂਚ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਅਸਥਿਰ ਅਤੇ ਅਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਹੈ।

30. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਆਰਵੀ ਰਵਿੰਦਰਨ, ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਨ) ਰਾਹੀਂ ਬੋਲਦਿਆਂ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ

ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਬਨਾਮ ਮੁਹੰਮਦ **ਸਿੱਦੀਕੀ, ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. (2004) ਐਮ.ਪੀ. 821** ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਸੇਵਕ (ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲ) ਨਿਯਮ, 1968 ਦੇ ਨਿਯਮ 9 (9) 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 7 ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ:

7. ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ: (i) ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗਾ, (ii) ਨਿਰਣਾਇਕ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, (iii) ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਗਵਾਹ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਨਿਰਣਾਇਕ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਯਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, (vi) ਨਿਰਣਾਇਕ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, (vii) ਨਿਰਣਾਇਕ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਾਹਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

31. ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪੱਖਪਾਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਾ 9 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

9. ਘਰੇਲੂ ਜਾਂਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਜਾਂਚ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਸਕੇ। ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪੱਖਪਾਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਜੱਜ ਜਾਂ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜੱਜ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਾਂ ਮਾਲਕ/ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਰਾਧੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਉਲਟ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦਿਮਾਗ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਉਹ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾ ਦਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਮਨ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

32. ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੈ:

16. ਅਸੀਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ:

(i) ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੋ ਜੱਜ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

(ii) ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਲਈ ਹਰੇਕ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ।

(iii) ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੱਚਾਈ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਜਾਂ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨਾਂ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(iv) ਜੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੇਸ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਕੇ ਬਕਾਇਦਾ ਜਾਂਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਕੇਤਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

(v) ਕਿਉਂਕਿ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੀ ਕਿਸੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਐਲਾਨੇ ਜਾਣ ਦੇ ਜੋਖਮ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਰੁਝਾਨ ਸਧਾਰਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ।

33. ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਦੀ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਚੁੱਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ **ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਕੁੰਜ ਬਿਹਾਰੀ ਮਿਸ਼ਰਾ, 1998 (7) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 84** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਕੇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਅਫਸਰ ਕਰਮਚਾਰੀ (ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲ)

ਅਧਿਨਿਯਮ, 1977 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਅਧਿਨਿਯਮ 7 ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਨਿਯਮ 7 ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

(1) ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਜੇ ਉਹ ਖੁਦ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜਾਂ ਅਗਲੇਰੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਲਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨਿਯਮ 6 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਅਗਲੇਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗੀ।

(2) ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਲੇਖ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰੇਗੀ, ਜੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ।

(3) ਜੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਚਾਰਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਾਏ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਨਿਯਮ 4 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੋਈ ਵੀ ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਧਿਨਿਯਮ 8 ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜਿਹਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਵੇਗੀ।

(4) ਜੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਾਏ ਰੱਖੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਜੁਰਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

34. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਨਿਯਮ 7(2) ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅਪਰਾਧੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਧਿਨਿਯਮ 7(2) ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ

ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੈਰਾ 19 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"19. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਨਿਯਮ 7(2) ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਲੇਖ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਅਥਾਰਟੀ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦਰਜ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਸਥਾਈ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਵੇ।

35. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤੱਥ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਾਂਚ ਕਾਰਵਾਈ ਤਲਬ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਖੁਦ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਕਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 9 ਅਤੇ 10 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ 2012 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2608 ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

36. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕੇ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਡੇ ਨਿਰੀਖਣ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ।

37. ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਨਿਧੀ ਜੈਨ ਅਪੀਲਾਂ ਖਾਰਜ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi